

Aramızda Geçen Bir Konuşma Olarak II. Eleştirel Pedagoji Kongresi Hakkında Küçük Bir Değerlendirme Yazısı

Ş. Erhan Bağcı¹

Birarada Derneği ve Töz Yayınları tarafından ikincisi düzenlenen Eleştirel Pedagoji Kongresi 11-12 Eylül 2026 tarihlerinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin İstanbul Planlama Ajansı Florya Kampüsü'nde gerçekleşti. Dergimizin bu sayısının son hazırlıklarının tamamlandığı günlerde yapılmış olmasına rağmen bir eleştirel pedagoji kongresiyle ilgili değerlendirme olmaksızın derginin eksik kalacağı düşüncesinden hareketle bu küçük ve hızlı değerlendirmeyi kaleme almak istedim. Bildiğiniz üzere, Türkiye'de bu yıl da, eleştirel pedagojiyi ilgilendiren benzer başlıklarda iki kongre, aralarında herhangi bir etkileşim olmadan gerçekleşti. Eleştirel Pedagoji Dergisi'nin organik bağı olmamasına rağmen her iki kongre de doğal olarak ilgi alanımızdaydı; yayın meclisimizden ikisine de katılanlar ve kurullarında yer alan arkadaşlar oldu. Zaten İzmir'deki kongreyle ilgili bir değerlendirme yazısı bu sayımızda mevcut.

Söze iki kongre diye girmişken, öncelikle her iki toplantının da kurumsal olarak iki farklı ilin büyükşehir belediyelerinden destek görmüş olduğunun ve her ikisinin de üniversite mekânlarından faydalanamadıklarının altını çizerek başlayalım. Türkiye üniversiteleri, genel anlamda küresel otoriterleşme ve piyasalaşma dalgasının ve özel olarak da AKP'nin "kültür savaşı"nın neticesinde eleştirel düşüncenin yaşayıp gelişebileceği ortamlar olmaktan çokça uzaklaşmış durumdadır. Türkiye açısından üniversiteler üzerindeki baskılar yeni ve AKP'li döneme özgü değil, bu hep vardı. Aslında üniversiteler hiçbir dönemde, siyasal sistemin yol verdiği sınırlar dışında kalan eleştirel perspektifler için özgür tartışma ortamı olmadılar fakat içinden geçtiğimiz dönemin özgünlüğünde, bugün

¹ erhanbagci@gmail.com

artık özgürlük ve toplumsal yarar, bu kurumlar açısından tamamen devre dışı kalmış durumda. Bir tarafta akademik üretimi rekabetçi bir piyasa mantığına ve metrik odaklı bir performans rejimine tabi kılan neoliberal dönüşüm, diğer tarafta ihraçlar, akademik özgürlüklerin daralması ve üniversitelerin özelleşmiş stratejilerle idari-siyasi vesayet altına alınması gibi somut otoriterleşme mekanizmaları neticesinde, Türkiye’de akademinin eleştirel düşüncenin merkezi olmaktan neredeyse tamamen çıktığı söylenebilir. Tabii ki eleştirel düşünce her zaman baskı altında hareket eder, buna alışkıdır ve sınır tanımaz; nasıl ki dergimiz, akademinin eleştireliliğe kapılarını neredeyse tamamen kapamasından rahatsızlık duyanlar için bir üretim ve etkileşim zemini olarak kendisini yeniden tanımladıysa, kongreler de kendilerine alternatif mekânlar ve kurumsal destekler buluyorlar. Bu yıl Türkiye’de yapılan iki eleştirel eğitim kongresinin de bu bakımdan aynı yolu izlediği söylenebilir. Bu gerçeklik, önümüzdeki dönemde de eleştirel pedagoji mücadelesinin önünde durmaya devam edecek; hem gerçekliği teslim olmayarak üniversitelerdeki eleştirel var olma zeminlerini zorlayan, hem de bununla sınırlı kalmayıp kendisine yeni alternatif yollar açan bir stratejik yaklaşım, eleştirel pedagoji için şart görünüyor.

Nihayetinde kendisine alternatif bir mekân bulan II. Eleştirel Pedagoji Kongresi, yaklaşık on ay kadar önce ilan ettiği tarihlerde İstanbul’da yapıldı. Tam iki gün süren kongrede davetli konuşmacılar, atölyeler ve bildiri oturumları vardı. İlk gün, başlangıçtaki müzikli ve danslı ısınma etkinliğinden sonra, eleştirel pedagojinin önemli isimlerinden, Türkçeye de çalışmaları çevrilmiş olan Antonia Darder kendi perspektifinden eleştirel pedagojinin ne olduğu hakkında bir konuşma yaptı. İkinci günkü davetli konuşmacı Jones Irwin ise bugünün dünyasında Freire’nin anlamının ne olabileceği hakkında bir sunum gerçekleştirdi. Programda davetli konuşmacıların yanı sıra, iki gün boyunca kimileri paralel olmak üzere yedi adet atölye çalışması ve dört salonda gerçekleştirilen toplam 12 paralel oturumdaki 38 bildiri yer aldı. Kongrenin ayrıca akşam yemeği ve vapur turundan oluşan bir sosyal programı vardı. Bütün bu çalışmalar kesintisiz devam eden bir çay, kahve, su servisi ile vejetaryenlerin de unutulmadığı öğle yemekleri eşliğinde devam etti.

Kongre salonlarının bulunduğu İPA kampüsü oldukça güzel ve bakımlı bir yerdi; personel oldukça nazik ve yardımcıydı. Toplantı aralarında havanın da güzel olmasından faydalanarak çimenler üzerinde ağaçlar altında oturarak bolca hasret giderme şansımız oldu. Zaten bu kongrelerin her zaman en iyi tarafı bu değil midir? Birbirimizi görürüz, konuşuruz, tartışırız, özlem gideririz; birlikte bir şeyler yapmak her zaman kendimizi iyi hissettirir, burada da öyleydi. Arkadaşlarla bir araya gelmek kendi başına iyi oldu.

İyi oldu fakat doğru ve yeterli oldu mu? İşte kongreyle ilgili asıl değerlendirmem bu soruyla başlıyor. Kongre, organizasyonel ve akademik/politik boyutlarda, üzerinden atlamamamız gereken bir dizi sorunla birlikte gerçekleşti. Kuşkusuz bu iki boyut birbirinden ayrılabilir değil. Bir eleştirel pedagoji etkinliği olması nedeniyle kongrenin başkaca akademik toplantıların ötesine geçen politik bir anlamı var. Bana göre bu diğer bütün boyutlar üzerinde belirleyici bir nitelikte.

Eleştirel Pedagoji Bir Politik Mücadele Zeminidir!

Bana göre bugün önümüzdeki en kritik sorunlardan biri eleştirel pedagojinin ne olduğunun ve dolayısıyla ne olmadığının açık şekilde tanımlanmasıdır. Bir tanımlama sorunumuz var ve burada çok kararlı bir duruş geliştiremezsek, eleştirel pedagojinin yakın çevresinde gezinen ana akım rüzgârların üzerimizdeki etkisinin artma riski yüksektir. Eleştirel pedagojiyi eğitim ortamlarının ve/veya sistemlerinin “iyileştirilmesi” olarak tanımlayan, mevcut durumdaki kötü uygulamaların yerine daha iyi uygulamalar konulduğunda sorunların ortadan kalkacağını varsayan, böylelikle daha iyi, mesela PISA sınavlarında daha yüksek sonuçlar elde eden bir eğitim sistemine ulaşıldığında Türkiye’nin daha yaşanılır bir yer olacağına kendisini inandırmış, kavramlarını, önermelerini, pratiklerini buna göre şekillendiren güçlü bir ana akım etkisi altında çalışıyoruz. Oysaki bize göre eleştirel pedagoji okulları iyileştirme değil, dünyayı değiştirme çabasıdır. Dergimizi yeniden canlandırmaya giriştiğimiz 77. sayımızda “Eleştirel Pedagoji... Yeniden...” başlıklı çıkış metnimizde, eleştirel pedagojiyi “tarihsel eşitlik ve özgürlük arzumuzun eğitim alanındaki tezahürü” olarak tanımlamamızın nedeni budur. O metinde bu bakış açımızı şu şekilde ifade etmiştik (Eleştirel Pedagoji, 2025):²

Eleştirel pedagoji eşitlikçidir; okuldaki ve toplumdaki sınıfsal, kültürel, toplumsal cinsiyete dayalı her tür eşitsizlik karşısında tavizsizdir... Eleştirel pedagoji özgürlükçüdür; her türden tahakküm ilişkisinin karşısında, ezilenlerin özgürleşmelerini savunur... Eleştirel pedagoji hiyerarşik olmayan, karşılıklı sevgiye, saygıya, alçak gönüllülüğe dayanan ilişkiler kurar... Eleştirel pedagoji, içinde yaşadığımız ekosistemi, kapitalist kâr güdüsünün nesnesi olarak değil insanların, canlı ve cansız tüm varlıkların uyum içinde yaşadıkları bir ortaklaşma alanı olarak görür... Eleştirel pedagoji dönüştürücüdür; dünyayı değiştirmek için anlamak, var olanın eleştirisiyle yetinmemek, daha iyi bir dünyayı bugünden inşa etmek üzere eylemde bulunur... Eleştirel pedagoji büyük eleştiri ailesinin bir parçasıdır; eğitim alanındaki pozisyonunun başka alanlardaki eleştirilerle ilişkisini gözden kaçırmaz.

Bu ifadeler, eleştirel pedagojinin öğrenci-öğretmen ilişkilerinin iyileştirilmesi, öğrencilerin eğitim süreçlerine katılımlarının artırılması veya daha güzel ve mutlu okullar kurulması ile sınırlı olamayacağını, bunları aşan dönüştürücü bir perspektife sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Eleştirel pedagojiyi yalnızca bir öğretim yöntemi ya da sınıf içi bir teknikler repertuarı olarak değil, doğrudan bir politik mücadele alanı olarak konumlandırıyoruz; zira eğitim hiçbir zaman tarafsız bir aktarım süreci olmamış, tam tersine sömürü ve tahakküm ilişkilerinin yeniden üretildiği, dolayısıyla bu ilişkilere karşı direnişin de sürmekte

² Eleştirel Pedagoji (2025). Eleştirel Pedagoji... Yeniden... *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, Sayı 77, ss.1-3. <https://elestirelpedagoji.org/wp-content/uploads/2025/04/1.yeniden.pdf>

olduğu bir mücadele alanı olagelmıştır. Yukarıda bahsi geçen çıkış metnimiz de bizim bu alandaki pozisyonumuzu çerçevlendirmektedir.

Bunun da ötesinde, bizim için eleştirel pedagoji, okulla ya da örgün eğitim sistemiyle sınırlı bir alan da değildir; okul elbette önemli bir mücadele mevzisi ve öncelikli ilgi alanlarımızdandır ama eleştirel pedagoji, öğrenmenin fiilen gerçekleştiği her mekânın, işyerinin, sokağın, ailenin, kampüsün, sivil toplum örgütünün, hatta gündelik hayatın en sıradan ilişki biçimlerinin, rızanın üretildiği, toplumsal hiyerarşilerin içselleştirildiği, normalleştirildiği, hegemonik kılındığı yerler olduğunu varsayar (Tezgiden-Cakcak vd. 2025)³. Çünkü bilgi ve iktidar, dolayısıyla hegemonya, yalnızca okul duvarları içinde değil, insanların birbirleriyle ve dünyayla kurduğu her öğrenme ilişkisinde yeniden ve yeniden üretilir. Dolayısıyla mesele, öğrenmenin gerçekleştiği her yerde karşımıza çıkan sömürü ve tahakküm ilişkilerini görünür kılmak ve bunlara karşı eşitlikçi, özgürlükçü, dönüştürücü bir tutum geliştirmektir; bu tutum, var olan ilişkileri betimlemekle yetinmez, onları değiştirmek üzere bugünden eyleme geçer. Eleştirel pedagoji bizim için bir müfredat meselesi değil, öğrenmenin her yerde ve her zaman iktidar ilişkileriyle iç içe geçtiğini gören ve buna karşı politik tavır alan bir mücadele zemini. Buradan hareketle eleştirel pedagoji için her yer mücadele alanıdır; biz her yerde sömürü ve tahakküm yapılarını deşifre etmekle, onlara karşı direnmekle, onların yarattığı hiyerarşileri yıkmakla, sekteye uğratmakla ve yerlerine eşitlikçi özgürlükçü alternatifler inşa etmekle ilgileniyoruz. Dolayısıyla “iyileştirme” bizim işimiz değil.

Ben, bir eleştirel pedagoji kongresini veya bu konu alanındaki herhangi bir çalışmayı buna göre değerlendirmek gerektiğini, cıpayı politik mücadeleye atmaktan başka bir seçeneğin yanlış olduğunu düşünmekteyim. Bence herhangi bir eleştirel pedagoji çalışmasının veya etkinliğinin değerlendirilmesinde en önemli kriter, eleştirel pedagoji mücadelesine ne kattığı olmalı. Eleştirel pedagoji bir mücadele zemini olarak tanımlandığında, bu alandaki kongrelerin de bu bağlamın ortaya çıkardığı organizasyonel ve akademik/politik ihtiyaçların giderilmesine yönelmesi, bu nedenle de bütün olarak kongre sürecinin buna göre tasarlanması gerekir. Sözün geldiği yerin anlaşıldığını zannediyorum: İstanbul’da düzenlenen kongre sürecinde bu bağlamda ciddi zaafı olduğu kanaatindeyim. Kastım bildirilerin içeriklerinin politik bakımdan yetersiz olması değildir, oldukça güçlü sunumlar izledik. Fakat kongre sürecinin eleştirel pedagojinin politik niteliğini yeterince dikkate almadığını, bu zafiyetin kongrenin yapısını doğrudan olumsuz etkilediğini gördüm ve bu sorunun sadece bu kongreyle sınırlı olmadığını, başkaca kongreler, toplantılar ve benzeri çalışmalar için de geçerli olduğunu söyleyebilirim.

³ Tezgiden-Cakcak, Y., Ulusoy, T., Sabırlı, I., Gün, S., Soykan, N., Bağcı, Ş.E. (2025). Eleştirel Pedagoji Nedir? *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, Sayı: 77, ss.8-25. <https://elestirelpedagoji.org/wp-content/uploads/2025/04/1.elestirel-pedagoji-nedir.pdf>; Ayrıca bkz. <https://elestirelpedagoji.org/hakkimizda/>

Ne Oldu?

Peki, kongre sürecinde bende bu kanaati oluşturan ne oldu? İstanbul kongresi, eleştirel pedagojiyi politik bir mücadele zemini olarak görmek konusundaki eksikliğin ürettiği sonuçlardan muzdarip bir kongre olarak gerçekleşti. Bu eksiklik bana göre kongrenin felsefesinin, yapısının, sorunlara yaklaşımının “akademik niteliğin iyileştirilmesi” ve hatta “bilimsel olarak diğer kongrelerden daha iyi olması” gibi bir perspektifle ele alınmasından kaynaklandı. Ana akım bilim dünyasında bir kongrenin bilimsel niteliğinin iyileştirilmesinin en önde gelen yolu olarak “hakem değerlendirmelerinin tarafsızlığı ve sistematiki” kongrenin örgütlenme sürecinde belirleyici oldu. Kongre kurullarında yer alanların bildiri sunamaması gibi bir kural da söz konusu “iyileştirme” perspektifinin tamamlayıcısıydı. Yeni ve başka ortamlarda sesi duyulmayan olası katılımcıların önünü açmayı, kongrelerde hep konuşanlardansa yeni ve diğer kongrelerde dezavantajlı olanların kendilerini ifade edebilecekleri eşitlikçi bir ortam yaratmayı hedeflediği için eleştirel pedagojiye daha uygun olduğunun varsayıldığı anlaşılan bu “tedbirler”, katılımı ciddi biçimde azalttı, engelledi, tatsız tartışmalara yol açtı ve hatta amaçlananın aksine bir çeşit seçkinci dışlama algısı yarattı. Nihayetinde kongreye bildiri sunarak katılabilecek ve hatta kongreyi daha çok sahiplenerek başka insanların da katılımlarını sağlamak için çaba gösterecek insanlar kurullara girdiler, bildiri gönderemediler ve kongreyle ilişkileri “sistemik hakem değerlendirmeleri” yapmakla sınırlandı. Sistemik olma iddiasındaki değerlendirmelerin hakemlerin yeterliğine ilişkin soru işaretleri bıraktığını ve eleştirel pedagojinin doğasından kaynaklanan iletişim özeninden yoksun olduklarına dair bir tartışma yarattığını da belirtmek gerekir. Bu tedbirlerden zaten aksi bir sonuç beklemek mümkün değildi zira “iyileştirme” dediğimiz yaklaşım, en nihayetinde doğası gereği hiyerarşiktir, normatiftir, seçkindir; eleştirel pedagoji değildir. Her mücadele alanı gibi eleştirel pedagoji de kendisini geliştirmek, büyümek, derinleştirmek ister; bu gözden kaçırıldığında, niteliği artırmak ve hakkaniyeti sağlamak adına alınan tedbirler, esası ıskalayan, dolayısıyla amaç edildiği niteliği ve hakkaniyeti de kaybettiren planlanmamış sonuçlar doğurabilir. Buradaki kritik hususun “esas ıskalamak” olduğunun altını çizeyim. Eleştirel pedagoji mücadelesinin ihtiyaçları değil de, muhayyel bir akademik/bilimsel toplantının ihtiyaçları belirleyici olduğunda, maalesef onca emeğe rağmen hak edilmemiş sonuçlar ortaya çıkıyor. II. Eleştirel Pedagoji Kongresi’nin bana göre en merkezi sorunu buydu: Kendisini nerede konumlandığını belirleyemedi ve esas ıskaladı, nitelik artırıcı olma iddiasındaki tedbirler kongrenin hak ettiği katılımı engelledi.

Ücretler meselesi de kongrenin tartışmalı konularından biri oldu. Kongrelerin masrafları var ve katılımcıların bu masrafların karşılanmasına katkı sunmalarında bir sorun yok tabii. Fakat kongre sürecinde, eleştirel pedagoji çalışanların hepsinin çok farklı gelir düzeylerine sahip olması, kongre ücretlerini de tartışma konusu yaptı. Kongre bununla ilgili bir öngöründe bulunup bildirili katılım ücretlerini öğretim üyeleri ile öğretmenler ve bağımsız araştırmacılar arasında

farklılaştırmıştı, hatta “burs” adı verilen bir de ücretsiz katılım seçeneği de vardı ancak yine de bu kategorilerin de dışında kalan işsiz, emekli gibi bambaşka gelir gruplarından insanlar için seçenekler düşünülmesi gerektiği bu süreçte anlaşıldı. Bunu, sadece II. Eleştirel Pedagoji Kongresi’ne yönelik bir eleştiri olmaktan çok, bundan sonraki toplantılarda da karşımıza çıkacak olan, çözüm bekleyen bir sorun alanı olarak tespit etmek gerektiğini düşünüyorum. Fakat ücretler bahsinde doğrudan bu kongrenin çok yanlış bir uygulamasını da belirtmeden geçemeyeceğim ki o da bildirisi olmayan izleyicilerden alınan kayıt ücretidir. Bunun bana göre uzun uzadıya tartışılacak pek bir tarafı da yok; bir eleştirel pedagoji kongresi bunu yapamaz, yapmamalı. Kongreye izleyici olarak gelenlerden ücret almanın ne akademik, ne politik, ne de başka türden bir anlamı olamaz. Bu sorunu yukarıdaki politik perspektif eksiğiyle ilişkili görüyorum ve durduğum yer aynı: Politik mücadeleye çağırdığınız insanlardan giriş parası alamazsınız, almaya kalkarsanız katılmazlar. Nitekim katılmadılar.

Politika sorunu kongrenin çağrılı konuşmalarında da kendini gösterdi. Her ikisi de eleştirel pedagojinin değerli insanları olan, pek çok konuda konuşma yeterliğine sahip olduğunu bildiğimiz ve kongrenin uluslararasılık eğilimini yansıtan konuklar, kendilerinden beklenmeyen şekilde son derece genel, soyut, hiçbir güncel soruna değmeyen, eleştirel pedagojinin hangi ihtiyacına tekabül ettiğini anlayamadığım konuşmalar yaptılar. Bu konuşma başlıklarını ve içeriklerini kendileri mi seçtiler yoksa onlara önerildi mi bilmiyorum ama biraz da rahatsızlık duyarak şunu söylemekten kaçınamayacağım ki, iki konuşmayı da bundan otuz yıl önce de yine bir eleştirel pedagoji kongresinde yapabildiniz ve bir sorun olmazdı. Eleştirel pedagojinin temel kavramları hakkındaki açılış konuşması ve ertesi gün gelen Freire’nin kitapları hakkındaki konuşmanın içeriklerinin kötü veya yanlış olmasından bahsetmiyorum fakat konuşulması gereken onca konu, onca sorun varken bu çok genel, çok soyut ve katılımcıların zaten bildiği kavramlar etrafında dolaşan konuşmalar neden yapıldı, anlam veremedim.

Kongre düzenleme kurulunun çok emek harcadığını gördüm, bu kendi başına takdir edilmesi gereken bir husus. Fakat takdir, esastan sorunları görmemizi engellememeli zira eleştirilerim kongre günlerinin yürütülmesindeki teknik bazı aksaklıklarla ilgili değil. Bunlar her organizasyonda olabilecek sorunlardır; İngilizce konuşmalara çevirmen ayarlamamak, sunumların yapıldığı masalara bilgisayar koymamak, benzer konularda paralel oturumlar düzenlemek gibi aksaklıklar burada da vardı ve görevli arkadaşlar bunları halletmek için ciddi çaba sarf ettiler. Hatta bazen bu sorunlar katılımcılar tarafından elbirliğiyle hallediliverdi ve işleyiş çok da bozulmadı. Bu da eleştirel pedagoji camiasının bir değeridir, kimse teknik aksaklıkları büyütmedi. Bu tip bir toplantı gerçekleştiği sırada beklenmedik çok sorun çıkabileceğini biliyorum. O nedenle de bunları konu ederek, eleştirilerimin de esası ıskalamaması için politika çerçevesinde kalmayı önemsiyorum.

Ne Olabilirdi?

Gerçekten de harcanan onca emeğe rağmen, kongrenin kuruluşundaki politik zaaf, süreci ve sonuçları etkiledi. Eleştirel pedagoji kongrelerinin öncesi ve sonrası arasında bir fark olmamasından rahatsız olmaya başlamamızın zamanının geldiğini düşünüyorum. Bu kongrede neler yapılabilirdi tartışması bana göre bu açıdan önemli. Sonuçta bu toplantılar ve benzeri çalışmalar yapılmaya devam edecek.

Öncelikle hakem değerlendirmeleri: Bu kongredeki hakem değerlendirme süreçlerinde ortaya çıkan değerlendirmeci yeterliği ve iletişim özeni sorunlarının ötesine geçen bir tartışmayı hak ediyoruz. Kongrenin ilan edilmesi, bildirilerin gönderilmesi, değerlendirilmesi, kabulü veya reddi ve sunumundan oluşan bildiğimiz akışta, eleştirel pedagoji açısından sorunun esası bana göre bildirilerin veya hakemlerin yeterlikleri değil, sürecin yapısı. Bu süreç, en tepede kongre düzenleyicilerinin, onların altında hakemlik etme yeterliğinde olduğu varsayılanların ve en altta da bildiri gönderenlerin yer aldığı bir hiyerarşi kuruyor, hatta tam tersinden ifade etmek daha doğru olabilir, tüm süreç bu hiyerarşi varsayımı üzerine bina ediliyor. Hiyerarşiyi kurucu bir nitelik olmaktan çıkarmadan, başka bir deyişle eleştirel pedagoji kongrelerini bir eşitlik varsayımı üzerine örgütlemekten, buradaki tartışmalardan kurtulmamız bana mümkün görünmüyor. Peki, ne yapmalı?

Tam bu noktada bizim dergimizde ısrarla yürütmeye çalıştığımız yazı üretme sürecinin iyi bir örnek olabileceğini söyleyebilirim. Bildiğiniz üzere dergimize bizim isteğimizle veya kendiliğinden gelen tüm yazılara ilk önce en temel eleştirel pedagoji değerleri açısından bakıyoruz. Ayrımcı, ötekileştirici, militarist, cinsiyetçi ve benzeri hiyerarşik içerikleri bulunmayan ve eleştirel pedagojinin kavramsal çerçevesi içinde görülebilecek olan, başka bir ifadeyle ana akım olmayan tüm yazıları prensip olarak kabul ediyoruz. Bu kabul, yazının ve yazarın dergimizle diyaloga dâhil olması anlamına geliyor. Süreç, yazının dergimizin yayın meclisinden en az iki kişi tarafından okunması ve yazara yazısını geliştirmek için önerilerde bulunmalarıyla devam ediyor. Zaman zaman bu öneriler yazar, yayın meclisi ve yayın kurulu üyeleri arasında birkaç defa döndürülüyor. Bu etkileşimi yazıya not veren bir hakem değerlendirmesi olarak görmüyoruz; ana akım hakemli dergilerdeki minör-majör revizyonlar değil bunlar. Yapılan önerilerin niteliği ve dili, yani kurulan ilişki, yazının birlikte geliştirilmesi yönünde oluyor. Buna “arkadaşça değerlendirme” adını veriyoruz; yazarlara yazılarını başkalarıyla birlikte geliştirebilecekleri bir diyalog alanı açıyoruz. Böyle olunca yazı gönderen kişi, bu eylemiyle bir hiyerarşiye tabi olmaktansa eşitler arası bir ilişkiye, diyaloga dâhil olmuş oluyor. Eşitlik ve özgürlük hakkında yazılmış yazılar, kendini yanlışlar tarzda bir tahakküm ilişkisine yol açmıyor. Bu diyalog sürecinde dergimizde de, içimize işlemiş akademik alışkanlıklardan kaynaklanan bazı sorunlar çıkıyor ama bunları aşmaya çalışmak da bizim için eleştirel pedagojidir. Kongrelerde de böyle olabilir: Diyalog, kongrelerin de kurucu niteliği olabilir.

Şöyle düşünelim: Diyalog olarak bir kongrede etkileşim, bildirinin gönderilmesiyle başlar. Bizim dergimiz için belirlediğimiz ön eleme kriterleri eleştirel pedagoji kongreleri için de geçerli olabilir: Temel değerlerimize aykırı olmayan ve ana akımdan farklı olduğu gözlenebilen tüm bildiriler diyalog sürecine, yani kongreye dâhil edilir. Konu, yöntem ve benzeri özellikleri bakımından ilişkili görülen bildiriler düzenleme kurulu tarafından gruplanarak uygun görülen sayıda araştırmacının katıldığı etkileşim çemberleri kurulur. Düzenleme kurulunun görevi bu çemberleri oluşturmak ve çalışma koşullarını temin etmektir. Bu çemberler, bilenlerin bilmeyenlerin çalışmalarına değer biçtiği veya onlara doğruları vazettiği seçkinci/hiyerarşik bir değerlendirme sürecindense, bildirilerin birlikte geliştirildiği bir karşılıklı müzakere ortamı olarak işletilir. Herkes herkesin bildirisini eleştirir, ona katkı sağlar. Bu ilişkide bazı katılımcıların, ele alınan konuda diğerlerine göre daha fazla bilgi ve deneyim sahibi olması, diğerleri üzerinde söz söyleme hakkı olarak değil, etkileşim çemberine daha fazla katkı vermek bakımından işlevsel hale gelir. Burada hiç kimse bir diğerinin eleştirel pedagoji yapma hakkı üzerinde karar verici konumda değildir. Düzenleme kurulu bu işleyişi garanti altına almakla yükümlüdür; olabilecek en üretken çemberlerin oluşturulması ve çemberlere uygun çalışma olanaklarının sağlanması ile mükelleftir. Artık süreç, eleştirel pedagoji üzerinde düzenleme kurulunun sahip olduğu bir iktidar varsayımıyla değil, politik mücadelenin yolunu açan eşitlikçi bir varsayım ile işlemektedir. Eşitlik varsayımı her zaman meşakkatlidir; alışkanlıklarımızın bu tip süreçlerde sorun yaratacağını öngörmek çok zor değil. Fakat bence her eleştirel pedagoji çalışması gibi kongreler de hiyerarşileri bu şekilde kırmalı, bunun için çaba sarfetmeli, önüne engeller çıkacağını bilmeli ve fakat eşitlik varsayımından vazgeçmemelidir.

Diyalog çemberleri içinde çalışmalarını geliştirerek kongreye hazırlanan bildiri yazarları, gelir durumlarına göre masrafların karşılanmasına katkıda bulunabilir. Buna bir çeşit katılımcı kongre bütçesi perspektifi ile yaklaşılr. Burada da çeşitli kolaylaştırıcı çözümler geliştirilebilir. Sürece yayılan ödeme seçenekleri, eleştirel pedagoji ile ters düşmeyecek kurumlardan alınan desteklerle masrafların azaltılması, kongre ilanından sonra gelir getirecek kimi etkinlikler düzenlenmesi gibi tedbirlerle kongre katılımcılarının üzerindeki mali yükün düşürülmesine gayret gösterilir. Katılımcıların gelir durumu beyanlarına göre farklılaştırılmış ödeme seçenekleri uygulanabilir; burada esas alınacak kriter her zaman, katılımcının fiilen kongre sürecine dahil olmasının önünde bir engel oluşturmamaktır. İzleyicilerden veya merak ederek kongreye gelenlerden para alınması teklif dahi edilemez çünkü kongre açık ve yaygın çağrılarla bu insanları kendisi davet etmiştir. Bağış almak mümkündür ancak kesinlikle gönüllüdür.

Hakemlik ve ücret konularını politik bir bakış açısına yerleştirdikten sonra kongrenin içeriği ile ilgili de öneriler yaparak konuyu toparlayalım. Bana göre bir eleştirel pedagoji kongresindeki çağrılı konuşmacılar, paneller ve atölyeler verili mücadelelerin sınırlarını fark etmemize, perspektifimizi genişletmemize, çalışmalarımızı derinleştirmemize, yeni mücadele olanakları, kavramları ve alan-

ları açabilmemize yardımcı olmalı. Eleştirel pedagoji Türkiye’de yeni gelişmekte olan bir alan olsaydı temel kavramlar üzerine konuşmak, önemli kişileri ve çalışmaları tanımak da buna eklenebilirdi fakat bu aşamayı geçtiğimizi düşünüyorum. Bizim kongrelerimizin artık eğitim camiası dışındaki tartışmalara da açılması, başkaca alanlardan çağrılı konuşmacılarla günümüz dünyasının ve Türkiye’nin politik, ekonomik, kültürel sorunlarını gündemimize taşıması, başka eleştirel çalışma alanlarıyla eleştirel pedagojinin karşılaşma alanı haline gelmesi, çağımızın büyük sorunlarını, örneğin ekolojik krizi, yeni faşizm tartışmalarını, insanlığın bilgi ve hakikatle ilişkisine dair sorgulamaları, tarihsel kapitalizmin aldığı yeni biçimleri, yeni toplumsal mücadele deneyimlerini ve eleştirel pedagoji mücadelesinin de içinde şekillendiği büyük politik bağlamı tartışmaya başlaması gerekiyor.

İşte II. Eleştirel Pedagoji Kongresi’nin bu bağlamda zihnimde bıraktığı kimi sorular: Günümüzde siyaset biliminin, felsefenin, sosyolojinin ve benzeri başka alanların eleştirel çalışma gündemlerini eleştirel pedagojinin gündemleriyle birleştirmek için kongrelerden daha iyi bir fırsat olabilir mi? Bu kongrelerde, farklı disiplinlerden eleştirel çalışmalardaki, eğitimle hiç de ilgili olmayan tartışmaları gündemimize getirsek, bu temas bizim de onların da eleştirel kapasitelerimizi derinleştirmeye mi? Son dönemde gelişmekte olan ve eleştirel pedagojinin ilgi alanındaki toplumsal mücadele dinamiklerinden, örneğin Öğretmen Sendikası’ndan (daha çok bilinen adıyla Özel Öğretmenler Sendikası’ndan), fiili işçi direnişlerinden, ekoloji mücadelesinden, eşit yurttaşlık talep edenlerden, anadilinde eğitimle ilgili çalışmalar yürüten kuruluşlardan, feminist hareketten, zorunlu din dersine karşı çıkanlardan, LGBTİ+ örgütlerinden, eğitimde laiklik mücadelelerinden çağrılı konuşmacılar olmaz da, dünya ve her şey bu kadar değişmişken bundan, örneğin otuz yıl önce de yapılmış olsaydı sorun yaratmayacak olan konuşmalarla neden geçiştirilir eleştirel pedagoji kongreleri? Kongrelerdeki çağrılı konuşmacılardan neden hep aynı içerikleri dinliyoruz? Gerçekten onlarca yıl önce de yapılabilecek konuşmaları bugün dinlemek, eleştirel pedagoji mücadelesine ne katar? Aynı şeyleri aramızda konuşup durmaya ne kadar devam edebiliriz? Bence bu konuda çok köklü bir değişime ihtiyaç var.

Kongrenin içeriği böylesi daha geniş ve politik bir perspektiften örgütlendiğinde, atölye ve paneller gibi odaklanmış toplantıların da bu büyük tartışmaları derinleştirmesi ve eleştirel pedagoji gündemlerine yönelik yorumlar üretmesi mümkün olabilir. Atölyeler, daha geniş toplumsal mücadelelerle ilgili yapılmış konuşmaların, tartışmaya açılan gündemlerin eğitim alanındaki karşılıklarının üzerine düşünüldüğü, bu konu alanlarındaki sorunların ortaya çıkarıldığı ve eleştirel pedagojinin buralarda neler yapabileceği ile ilgili olarak düzenlenebilir. Bu kongredeki atölyelerin başlıklarının kısmen buna uygun olduğunu söyleyebilirim fakat kongrenin ana gündemleri bu konulara odaklanmadığı için buralardaki tartışmalar daha çok atölye katılımcılarıyla sınırlı kaldı, dolayısıyla atölyelerdeki gündemler kongreye yansımaktan çok kendi içine kapalı tekil toplantılar olarak kaldı.

Kıssadan Hisse

Özetle, düzenleyicilerin niyetlerinden bağımsız olarak, daha çok bir perspektif sorunundan müteşekkil olduğunu düşündüğüm hatalar silsilesi, kongre için harcanan onca emeğin yeterli sonuç üretmemesiyle sonuçlandı. Yazıyı hızlıca hazırlama zorunluluğu nedeniyle atladığım noktalar olmuş olabilir, ayrıca eleştiri ve önerilerimin de II. Eleştirel Pedagoji Kongresi'ne emek vermiş arkadaşlara karşı bir tutum olmadığının altını çizmeliyim. Bence bunlar bu tip toplantıların, daha özel ifade etmek gerekirse, Türkiye'deki eleştirel pedagoji kongrelerinin genel problemleri ve bunları aşmak için konuşmamız gerekiyor. Moda deyimle "geliştirilmesi gereken yönler" üzerine yazmak istedim. Olumsuzluk içeren değerlendirmelerimi de, nasılsa biz bize konuşuyoruz diye rahat rahat sıraladım; II. Eleştirel Pedagoji Kongresi'nin de yaptığı gibi, kendi aramızda bir konuşmadır bu!